

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi perintökaaren 7 luvun muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi perintökaaren lakiosan laskemista koskevia säännöksiä. Niin sanotun suosiolahjan arvoa ei lisättäisi perittävän jäämistöön lakiosia laskettaessa, jos perittävän tahdonilmaisun perusteella on selvää, ettei tämä ole ollut perittävän tarkoitus.

Lisäksi ehdotetaan, että testamentin saaja voisi suorittaa perilliselle kuuluvan lakiosan tai lakiosasta puuttuvan määrän rahana, vaikka oikeudesta rahasuoritukseen ei ole testamentissa nimenomaista mainintaa. Lakiosavaatimuksen esittämistä koskevaa säännöstä muutettaisiin samalla siten, että vaati-

mus voitaisiin eräissä tapauksissa tehdä myös ilmoittamalla siitä virallisessa lehdes-

sä. Esityksessä ehdotetaan myös muutettavaksi lakiosan täydennysvelvollisuutta koskevaa säännöstä. Perittävän määräys siitä, että hänen tekemänsä lahjoitus otetaan huomioon lakiosia laskettaessa, ei enää aiheuttaisi velvollisuutta täydentää lakiosaa jäämistöön kuulumattomilla varoilla, jos määräys on annettu vasta lahjan antamisen jälkeen.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan noin kolmen kuukauden kuluttua siitä, kun se on hyväksytty ja vahvistettu.

PERUSTELUT

1. Nykytila

1.1. Lainsäädäntö

Perittävän rintaperillisellä sekä ottolapsella ja tämän jälkeläisellä on perintökaaren (40/1965) 7 luvun mukaan oikeus lakiosaan perittävän jälkeen. Lakiosaa on puolet lakiosaan oikeutetulle perilliselle lakimääräisen perimysjärjestyksen mukaan tulevan perintöosan arvosta.

Perintökaaren 7 luvussa on säännöksiä, joilla pyritään siihen, ettei lakiosaoikeuden arvoa voitaisi perittävän toimenpitein vähentää. Lain 7 luvun 3 §:n 3 momentissa säädetään lakiosaoikeuden suojasta perittävän antamia lahjoituksia vastaan. Sen mukaan on pesän varoihin lakiosaa laskettaessa lisättävä perittävän antama ennakkoperintö sekä, jollei erityisiä vastasyitä ole, perittävän sellaisissa olosuhteissa tai sellaisin ehdoin antama lahja, että se on tarkoituksensa puolesta rinnastettavissa testamenttiin. Testamenttiin rinnastettaviksi katsotaan vakiintuneen käytännön mukaan erityisesti sellaiset lahjat, jotka perittävä tekee viimeisen sairautensa aikana kuoleman ollessa näköpiirissä taikka sellaisin ehdoin, että lahjoitetun omaisuuden hallinta tai käyttöoikeus säilyy lahjoittajalla tämän kuolemaan asti.

Pesän varoihin on myös lisättävä niin sanottu suosiolahja eli lahja, jonka perittävä on antanut jälkeläiselleen tai ottolapselleen taikka tämän jälkeläiselle tai näiden puolisolle ja jolla on ilmeisesti tarkoitettu suosia sen saajaa lakiosaan oikeutetun perillisen vahingoksi. Muulle kuin edellä mainitulle henkilölle tehtyä lahjoitusta ei oteta huomioon suosiolahjana. Arvioitaessa, onko lahjaa pidettävä suosiolahjana, ei sillä seikalla, missä elämän vaiheessa lahjoitus on tehty, ole itseenäistä merkitystä. Oikeuskäytännöstä Helsingin yliopistossa tehdyn selvityksen mukaan suosiolahjan lisäämistä koskevia kanteita on eräissä tapauksissa hyväksytty silloinkin, kun lahja oli annettu yli 15 vuotta ennen perittävän kuolemaa.

Se, jolle perittävä on antanut edellä mainitun lahjan, voi joutua saamansa lahjan arvolla vastuuseen lakiosan täyttämisestä. Lahjan arvoksi määrätään tällöin se, mikä sillä oli vastaanotettaessa, jollei asianhaaroista muuta johdu, esimerkiksi sen vuoksi, että markkinatilanteen muuttuminen on huomattavasti

alentanut lahjan arvoa. Vastuu lakiosan täyttämisestä syntyy 7 luvun 8 §:n mukaan siinä tapauksessa, ettei perillinen voi saada lakiosansa perittävän jäämistöstä. Perillisen on vaadittava lakiosan täydennystä kanteella vuoden kuluessa siitä, kun hän on saanut tiedon perittävän kuolemasta ja lahjoituksen määräyksestä, joka loukkaa hänen oikeuttaan lakiosaan, kuitenkin viimeistään kymmenen vuoden kuluessa perittävän kuolemasta.

Perillisen lakiosaa suojataan myös perittävän tekemää testamenttia vastaan. Testamentti on 7 luvun 5 §:n mukaan tehoton siltä osin kuin se estää perillistä saamasta lakiosansa jäämistöstä tai rajoittaa hänen oikeuttaan määrätä lakiosana tulevasta omaisuudesta. Testamentin tekijä voi kuitenkin määrätä, että testamentin saajalla on oikeus suorittaa lakiosa tai siitä puuttuva määrä rahana. Tällainen testamentti on pätevä, jos rahasuoritus tehdään viimeistään perillisen määräämän kohtuullisen ajan kuluessa.

Lain 7 luvun 5 §:ssä on säännökset myös siitä, millä tavoin perillisen on vedottava lakiosansa loukkaavan testamentin tehotomuuteen. Vetoaminen suoritetaan siten, että perillinen ilmoittaa lakiosaa koskevan vaatimuksensa testamentin saajalle joko haastemiehen välityksellä tai muutoin todistettavasti. Ilmoitus on tehtävä kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun testamentti on annettu tiedoksi perilliselle.

1.2. Lainsäädäntö muissa pohjoismaissa

Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa perittävän vapautta määrätä omaisuudestaan testamentilla on rajoitettu lakiosaa koskevilla säännöksillä. Perittävän tekemien lahjoitusten merkitys lakiosan kannalta poikkeaa sitä vastoin siitä, mikä on voimassa Suomessa. Missään edellä mainituissa maassa ei ole säännöksiä, joiden nojalla suosiolahjan kaltainen lahjoitus voitaisiin ottaa huomioon lakiosaa laskettaessa. Norjan ja Tanskan oikeuden mukaan lakiosaoikeutta ei suojata sellaisia lahjoituksia vastaan, jotka on täytetty perittävän eläessä, ellei perittävä ole tarkoittanut lahjoitusta ennakkoperinnöksi tai kysymyksessä ole kuolinvuoteella annettu lahja. Ruotsin perintökaaren mukaan lakiosaa laskettaessa otetaan huomioon perittävän antama ennakkoperintö ja sellainen

lahja, joka on tarkoituksensa puolesta rinnastettavissa testamenttiin.

Norjan, Ruotsin ja Tanskan lakien mukaan testamentin saaja ei voi suorittaa lakiosia rahana. Näissä maissa ei sen vuoksi ole voinut syntyä kysymystä siitä, voidaanko lakiosat suorittaa rahana silloin, kun testamentissa ei ole asiasta nimenomaista ehtoa.

2. Ehdotetut muutokset

Suosiolahjaa koskevan säännöksen soveltamisen rajoittaminen

Esityksessä ehdotetaan 7 luvun 3 §:ää muutettavaksi siten, että suosiolahjan huomiointi ottaminen lakiosaa laskettaessa tulisi riippumaan perittävän tarkoituksesta. Rintaperilliselle, ottolapselle, tämän jälkeläiselle tai näiden puolisoille annettu lahja, joka suosi lahjan saajaa lakiosaan oikeutetun perillisen vahingoksi, lisättäisiin edelleen yleensä pesän varoihin. Lisäystä ei kuitenkaan tehtäisi, jos perittävän tahdonilmaisun perusteella on selvää, ettei tämä ollut perittävän tarkoitus.

Perittävä voisi siten pätevästi määrätä, ettei lisäystä ole tehtävä. Määräyksen antamiselle ei ole asetettu muotovaatimuksia. Siten suullinenkin ja jopa niin sanottu hiljainenkin tahdonilmaisuus on mahdollinen. Yleensä määräys annettaneen kuitenkin oikeusvarmuusystistä kirjallisesti.

Suosiolahjan käsite muuttuisi samalla siten, että arvioitaessa, onko kysymyksessä suosiolahja, ratkaisevaa ei enää olisi perittävän suosimistarkoitus vaan se, suosiiko lahjoitus todella lahjan saajaa lakiosaan oikeutetun perillisen vahingoksi. Tämän muutoksen käytännön merkitys on kuitenkin vähäinen, sillä suosimistarkoituksen olemassaolo on tavallisesti päätelty siitä, että lahjoitus tosiasiallisesti suosii saajaa eli asettaa tämän muita lakiosaan oikeutettuja selvästi edullisempaan asemaan.

Suosiolahjaa koskevan säännöksen tarkistamista on pidettävä aiheellisena, sillä se rajoittaa nykyoloissa liiallisella tavalla henkilön vapautta lahjoittaa omaisuuttaan elinikanaan. Nykyinen säännös voi johtaa siihen, että lahjoitus, jolla ei ole mitään yhteyttä lahjoittajan kuolemaan ja jonka lahjoittaja on antanut ehkä vuosikymmeniä ennen kuolemaansa, tulee vastoin perittävän tahtoa merkittäväksi lakiosia laskettaessa. Tästä voi

olla seurauksena lakiosan suuruuden kasvaminen siten, että perittävän testamenttia, jolla hän on ilmaissut viimeisen tahtonsa, ei voida toteuttaa. Lakiosasäännöstöllä ei nykyisin ole sellaista merkitystä perillisten elämän perusedellytysten turvaajana, että perittävän mahdollisuuksia määrätä omaisuudestaan olisi aihetta näin pitkälle menevästi rajoittaa.

Suosiolahjaa koskeva säännös asettaa myös perittävän jälkeläiset, ottolapset, ottolasten jälkeläiset ja edellä mainittujen puoliset lahjan saajina muita huonompaan asemaan. Ei ole johdonmukaista, että näille tehty lahjoitus vaikuttaa vastoin perittävän tahtoa lakiosiin sellaisissakin oloissa, joissa perittävä voi lahjoittaa omaisuuttaan muille henkilöille täysin vapaasti.

Suosiolahjan poikkeukseton huomioon ottaminen on myös omiaan vaikeuttamaan elinkeino-omaisuuden siirtämistä tapauksissa, joissa elinkeinon jatkajaksi tulee luopuvaan elinkeinon harjoittajaan edellä mainitussa sukulaisuus- tai lankoussuhteessa oleva henkilö. Elinkeinoon, esimerkiksi maatalousyrityksen jatkaja joutuu tällöin varautumaan siihen, että häneen kohdistetaan ehkä vuosikymmeniä myöhemmin lakiosan täydennysvaatimus. Tällaisen riskin asettamista elinkeinon jatkajalle ei voida pitää perusteltuna, kun otetaan huomioon, ettei vastaavaa riskiä ole olemassa silloin, kun omaisuus lahjoitetaan muulle henkilölle.

Maatilan sukupolvenvaihdoksen kustannukset vaikuttavat yhtenä osatekijänä suomalaisen maatalouden kilpailukykyyn Euroopan unionin markkinoilla. Maatilojen sukupolvenvaihdosten helpottamiseksi on esitetty sekin mahdollisuus, että lakiosaa koskeviin säännöksiin tehtäisiin vain maatiloja koskeva poikkeus. Tätä vaihtoehtoa ei kuitenkaan ole katsottu perustelluksi. Lakiosaa koskeva sääntely on yleistä lainsäädäntöä, jota tulee voida soveltaa siitä riippumatta, millaisesta omaisuudesta on kysymys. Tarve sukupolvenvaihdoksen kustannusten alentamiseen ei koske pelkästään maatalousyrityksiä, vaan saattaa esiintyä samantapaisena muissakin perheyrityksissä. Perustuslain 6 §:ssä ilmaistu yhdenvertaisuusperiaate puoltaa sen vuoksi sääntelyä, jossa muutosta ei rajoiteta pelkästään maatilataloutta koskeväksi. Näin vältytään myös siltä, että lahjan saajat joutuisivat toisistaan olennaisesti poikkeavaan asemaan siitä riippuen, millaista omaisuutta heille on lahjoitettu.

Perittävällä saattaa lisäksi olla sellaisiakin perusteltuja syitä omaisuutensa lahjoittamiseen, jotka eivät liity elinkeino-omaisuuden sukupolvenvaihdokseen. Hän voi esimerkiksi pyrkiä parantamaan muita lapsiaan heikommin menestyvän lapsensa toimeentulon edellytyksiä lahjoittamalla tälle sijoitus- tai asunto-omaisuutta. Lakiosan suoja perittävän elinaikanaan tekemiä lahjoituksia vastaan on näistä syistä yleinen kysymys, jota ratkaistessa ei ole asianmukaista antaa merkitystä sille, minkä laatuista lahjoitettu omaisuus oli. Ehdotettu lainmuutos koskee näistä syistä lahjoituksia niiden kohteesta riippumatta.

Edellisen hallituksen antama, sittemmin rauennut esitys (HE 117/1998) perustui sille vaihtoehdolle, että suosiolahjasäännös kokonaan kumotaan. Tämän mukaan perittävän lakiosaperillisilleen antamaa suosiolahjaa ei otettaisi lakiosaa laskettaessa lainkaan huomioon riippumatta siitä, mikä tarkoitus perittävällä lahjaa antaessaan oli. Ehdotusta on arvosteltu siitä, että se liiaksi puuttuu lakiosaperillisten yhdenvertaisuuteen ja muuttaa siten suomalaisen lakiosajärjestelmän periaatteita. Tämän vuoksi esityksessä on päädytty vaihtoehtoon, jonka mukaan lahjoituksen lakiosakohtelu jää riippumaan perittävän omasta tahdosta. Tämä lainsäädännöllinen ratkaisu ohjaa perittävän pohtimaan sitä, millä tavoin hän haluaa järjestää rintaperillisensä keskinäisen aseman, ja myös arvioimaan ratkaisunsa vaikutuksia. Näin se luo myös osaltaan takeita sille, ettei rintaperillisistä pelkästään huomaamattomuudesta saateta toisistaan poikkeavaan asemaan.

Jos perittävä katsoo, ettei lahjoitettua omaisuutta ole käytetty perittävän haluamaan tarkoitukseen, on hänellä myös jälkikäteen eräin jäljempänä mainituin rajoituksin mahdollisuus muuttaa lakiosamääräystä. Tämäkin korostaa perittävän tahdon merkitystä lahjoituksen lakiosakohtelussa. Ottaen huomioon myös edellä mainitut näkökohdat tämän esityksen ei voida katsoa kajoavan lakiosajärjestelmän perusteisiin.

Ehdotettujen muutosten jälkeenkin lakiosaoikeus olisi edelleen suojattu ennakkoperintöjä sekä sellaisia perittävän lahjoituksia vastaan, jotka ovat tarkoitukseltaan rinnastettavissa testamenttiin. Suosiolahjan kohtelu pysyy lisäksi samanlaisena kuin se on nykyisen lain mukaan, jollei perittävä ole varta vasten muuta tarkoittanut. Ehdotuksella ei myöskään puututa itse lakiosaoikeuteen eli oikeuteen saada tietty osuus perittäväältä jää-

neestä omaisuudesta.

Testamentin saajan oikeus suorittaa lakiosa rahana

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi 7 luvun 5 §:ää, joka koskee testamentin saajan oikeutta suorittaa lakiosa rahana. Pykälän 2 momenttiin ehdotetun muutoksen mukaan testamentin saaja voisi suorittaa lakiosaan oikeutetulle perilliselle lakiosaa vastaavan tai siitä puuttuvan määrän rahana siinäkin tapauksessa, ettei testamenttiin ole otettu tätä koskevaa ehtoa.

Nykyinen sääntely, jossa edellytetään, että oikeudesta rahasuoritukseen tulee olla testamentissa ehto, on eräissä tapauksissa tarpeettomasti estänyt testamentin tekijän tarkoituksen toteuttamisen. Näin on saattanut käydä esimerkiksi siitä syystä, ettei ehdon mainitsemisen tarpeellisuutta ole tiedetty testamenttia laadittaessa. Ehto on saatettu jättää ottamatta testamenttiin myös sen vuoksi, että testamentin tekijällä ei testamenttia laatiesseen ollut aihetta olettaa testamentin tulevan loukkaamaan lakiosaa.

Lakiosavaatimuksen ilmoittaminen

Esityksessä ehdotetaan myös täydennettäväksi 7 luvun 5 §:n 3 momenttia siltä osin kuin se koskee lakiosavaatimuksen ilmoittamistapaa. Jos lakiosaa koskevaa vaatimusta ei ole saatu ilmoitetuksi testamentin saajalle sen vuoksi, että hänen voidaan asiassa ilmenneiden seikkojen perusteella olettaa välttelevän vaatimuksen tiedoksiantoja tai jos hänen osoitteensa on tuntematon, lakiosavaatimus voitaisiin tehdä ilmoittamalla siitä vaatimuksen tekemiselle säädetyn ajan kuluessa julkaistavassa virallisessa lehdessä. Se, että perilliselle annetaan mahdollisuus tehdä lakiosavaatimus tällä tavoin, on perusteltua erityisesti sen vuoksi, että lakiosavaatimus on tehtävä lyhyessä, kuuden kuukauden määräajassa.

Viimeksi mainitun muutoksen seurauksena 5 §:n nykyisen 3 momentin kaksi viimeistä virkettä siirrettäisiin pykälän 4 momentiksi.

Pykälän 1 momenttiin ei ehdoteta muutoksia.

Lakiosan täydennysvelvollisuus

Nykyisen 7 luvun 8 §:n mukaan se, jolle perittävä on lahjoittanut 3 §:n 3 momentissa

tarkoitettua omaisuutta, on velvollinen vastaamaan lakiosan täyttämistä, jos perillinen ei voi saada lakiosaansa jäämistöstä. Lahjan saaja voi tällöin joutua suorittamaan lakiosaperilliselle enintään sen määrän, joka lakiosaa laskettaessa on luettava pesän varojen lisäykseksi.

Nykyisiä säännöksiä on käytännössä tulkittu siten, että rintaperilliselle annettu lahja voidaan vielä lahjoituksen antamisen jälkeenkin määrätä saajansa ennakkoperinnöksi. Korkeimman oikeuden ratkaisun 1996:30 mukaan tällainen määräys on pätevä ainakin testamentin muodossa tehtynä.

Ehdotetun suosiolahjaa koskevan muutoksen tultua voimaan saattaa syntyä tilanteita, joissa perittävä määrää 3 §:n 4 momentin nojalla jäämistöön lisättäväksi sellaisen lahjan, josta lahjoituksen tapahtuessa oli määrätty, ettei lahjoitusta oteta huomioon lakiosia laskettaessa. Myös tällainen määräys täytynee edellä mainittu korkeimman oikeuden ratkaisu huomioon ottaen katsoa päteväksi.

Määräys, jolla lahjoitus määrätään jälkikäteen otettavaksi huomioon lakiosaa laskettaessa, voi nykyisten säännösten mukaan synnyttää lahjan saajalle lakiosan täydennysvelvollisuuden. Perittävän mielenmuutos voi siten aiheuttaa saajalle yllättävän tilanteen ja saattaa hänet taloudellisiin vaikeuksiin. Lahjan saajan olisi voitava luottaa siihen, ettei lahjoituksiin voida lahjan antamisen jälkeen yksipuolisesti liittää saajaa rasittavia velvoitteita.

Sen vuoksi ehdotetaan, että 7 luvun 8 §:ään lisätään uusi 2 momentti, jonka mukaan sellaista ennakkoperintöä tai 3 §:n 4 momentissa tarkoitettua lahjaa, jonka perittävä on vasta lahjan antamisen jälkeen määrännyt ennakkoperinnöksi tai 3 §:n 4 momentin nojalla jäämistöön lisättäväksi, ei oteta huomioon laskettaessa sitä määrää, jolla lahjan saaja on velvollinen vastaamaan lakiosan täyttämistä.

Perittävän tahdonilmaisu, jolla hän on jälkikäteen määrännyt lahjoituksen perintöoikeudellisista vaikutuksista, olisi siten pätevä samoin edellytyksin kuin nykyisinkin. Se voi siten johtaa siihen, että lahjan saanut perillinen saa jäämistöstä vähemmän kuin hänelle olisi muutoin kuulunut tai ettei hän saa jäämistöstä enää mitään. Nykyisestä poiketen jälkikäteen annettu määräys ei sitä vastoin voisi aiheuttaa lahjan saajalle velvollisuutta suorittaa lakiosan täydennystä eikä lisätä

täydennysvelvollisuuden määrää.

Siirtymäsäännös

Esityksessä ehdotetaan, että 7 luvun 8 §:ään lisättyä 2 momenttia sovelletaan ainoastaan sellaiseen määräykseen, jonka perittävä on antanut tämän lain tultua voimaan. Ehdotettu laki ei siten muuttaisi lahjoituksen perintöoikeudellisesta kohtelusta aikaisemmin annettujen määräysten vaikutuksia.

Ehdotettu laki ei miltään osin ulottuisi tapauksiin, joissa perittävä on kuollut ennen sen voimaantuloa. Näissä tapauksissa sovellettaisiin kaikilta osin lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

3. Esityksen vaikutukset

3.1. Lakiosaoikeuden pysyvyys

Pohjoismaissa on aika ajoin käyty keskustelua lakiosasäännösten tarpeellisuudesta nykyajan oloissa. Asia oli keskustelukysymyksenä esillä muun muassa 34. pohjoismaisessa lakimieskokouksessa Tukholmassa vuonna 1996. Keskustelussa esiin tuodut näkemykset olivat erisuuntaisia eivätkä ole ainakaan toistaiseksi antaneet aiheetta lainsäädäntötoimiin lakiosaoikeuden poistamiseksi.

Keskustelu asiasta ei kuitenkaan ole päätynyt. Ruotsissa on vuonna 1998 valmistunut selvitysmiehen ehdotus (SOU 1998:110), jossa muun ohella ehdotetaan Ruotsin perintökaaren 6 luvun 1 §:ssä olevan rintaperillisen ennakkoperintöä koskevan olettamassäänön kumoamista. Mainitun olettamassäänön nojalla on perittävän rintaperilliselle annettava lahja katsottava ennakkoperinnöksi, jollei muuta ole määrätty tai olosuhteisiin katsoen otaksuttava tarkoitettuna. Olettamassäänön tultua kumotuksi kysymys siitä, onko rintaperilliselle annettu lahja katsottava ennakkoperinnöksi, ratkaistaisiin yleisten säännösten mukaan. Lahja olisi tällöin ennakkoperintöä vain, jos niin on määrätty tai olosuhteisiin nähden täytyy katsoa tarkoitettuna. Muutos johtaisi siihen, että rintaperilliselle annettu lahja tulisi nykyistä harvemmin otettavaksi huomioon lakiosaa laskettaessa. Ehdotus ei kuitenkaan ole ainakaan toistaiseksi johtanut lainsäädäntötoimiin.

Oikeusministeriössä on tarkoitus käynnistää selvitystyö, jossa yleisesti kartoitetaan perintökaaren muutostarpeet. Tässä yh-

teydessä tulee selvitettäväksi, onko lakiosasäännöksiä aihetta muuttaa nyt ehdotettua laajemmin.

Ehdotetuilla muutoksilla ei puututa rintaperillisten lakiosaoikeuteen eli oikeuteen saada tietty osuus perittävän jäämistöstä. Muutokset koskevat vain lakiosan arvon laskemista ja lakiosaoikeuden toteuttamista.

Ehdotettu muutos 7 luvun 3 §:ään johtaa siihen, että perittävä voi halutessaan tehdä myös pykälässä mainituille läheisilleen lahjoituksia ilman lakiosaseuraamuksia. He tulevat tällöin lahjan saajina samaan asemaan muiden kanssa. Perittävän elinaikanaan tekemä lahjoitus vaikuttaa samalla tavalla kuin nykyisinkin lakiosien laskemiseen, jos lahja on katsottava saajansa ennakkoperinnöksi tai jos lahjoitus on tarkoituksensa puolesta rinnastettavissa testamenttiin.

Ehdotus, jonka mukaan lakiosavaatimus voidaan tietyissä tapauksissa tehdä julkaisemalla se virallisessa lehdessä, parantaa lakiosaoikeuden pysyvyyttä tapauksissa, joissa testamentin saajaa ei onnistuta tavoittamaan.

3.2. Vaikutukset perittävän ja lahjan saajan kannalta

Ehdotettu muutos lisää perittävän mahdollisuutta lahjoittaa omaisuuttaan ilman, että lahjoitus vaikuttaa lakiosien laskemiseen. Tämä tulee eräissä tapauksissa helpottamaan muun muassa elinkeino-omaisuuden siirtämistä elinkeinon jatkajalle perittävän eläessä. Sukupolvenvaihdoksen kustannukset alenevat niissä tapauksissa, joissa omaisuuden saanut rintaperillinen joutuisi nykyisin suorittamaan saantonsa vuoksi lakiosakorvauksia muille rintaperillisille. Muutos tulee otaksuttavasti helpottamaan erityisesti maatilojen sukupolvenvaihdoksia. Edellä mainitun Helsingin yliopistossa tehdyn selvityksen mukaan yli kaksi kolmasosaa suosiolahjan antamiseen perustuneista lakiosan täydennyskanteista koski maatilan luovutusta.

Lakiosan täydennysvelvollisuuteen ehdotettu muutos turvaa sekin osaltaan elinkeinon jatkajan asemaa. Lakiin ehdotetun lisäyksen vuoksi lahjan saajan ei tarvitse enää varautua siihen mahdollisuuteen, että lahjoittajan mielen muuttuminen aiheuttaisi velvollisuuden täydentää rintaperillisen lakiosaa jäämistöön kuulumattomilla varoilla.

Muutoksen seurauksena perittävän mahdollisuudet määrätä jäämistöstään testamentilla

tulevat joissakin tapauksissa lisääntymään. Tämä johtuu siitä, että sellaiset lahjoitukset, jotka nykyisen lain mukaan otettaisiin huomioon suosiolahjoina, eivät enää välttämättä lisää lakiosien suuruutta niin sanottua vapaa-ta osaa samalla vähentäen.

3.3. Vaikutukset perittävän muiden rintaperillisten kannalta

Kun perittävän valta määrätä omaisuudesta lisääntyy, rintaperillisten asema muuttuu vastaavasti. Sellainen lahjoitus, jonka perittävä tekee rintaperilliselle, kasvattaa nykyisin yleensä muiden rintaperillisten lakiosien suuruutta. Ehdotetun lain mukaan perittävä voi halutessaan estää lakiosien suuruuden kasvamisen muissa kuin niissä tilanteissa, joissa lahjoitus on katsottava ennakkoperinnöksi tai testamenttiin rinnastettavaksi.

Ajatus, jonka mukaan kaikkia lapsia tulee pyrkiä kohtelemaan yhdenvertaisesti, on vahvasti juurtunut ihmisten oikeustajuntaan. Sen vuoksi ei ole aihetta olettaa, että perittävät yleisesti käyttäisivät lisääntyvää vapautta tavalla, joka ei ole suotavaa. Siihen, että joku rintaperillisistä saa perittävaltä omaisuutta lahjoituksena muita enemmän, saattaa olla painava syy. Pyrkimyksenä voi olla esimerkiksi elinkeinon jatkumisen turvaaminen tai lasten elintasoerojen tasoittaminen. Ei ole harvinaista, että vanhemmat pyrkivät auttamaan sellaista lastaan, joka on saanut sisaruksiaan huomattavasti toimeentulon edellytykset, esimerkiksi avustamalla tätä taloudellisesti asunnon hankkimisessa. On kohtuullista, että vanhemmat voivat käyttää omaisuuttaan tällaisiin tarkoituksiin ilman, että lahjoitus käy merkittäväksi perittävän aikanaan kuoltua.

Vanhempi saattaa tietenkin joskus pyrkiä suosimaan jotakin lastaan syistä, joita ulkopuolisen on vaikea ymmärtää tai hyväksyä. Ehdotettu laki lisää jossakin määrin tällaisen menettelyn mahdollisuutta. Nykyisin, jolloin perimyksellä ei enää ole keskeistä merkitystä lasten toimeentulon kannalta, tällaisen menettelyn riski voidaan hyväksyä edellä selostettujen myönteisten vaikutusten aikaansaamiseksi.

3.4. Vaikutukset testamentin saajan kannalta

Suosiolahjaa koskevan säännöksen sovel-

tamisen rajoittaminen pienentää joissakin tapauksissa lakiosan arvoa, jolloin yleistamentin saajan asema paranee.

Perintökaaren 7 luvun 5 §:ään ehdotettu muutos johtaa siihen, että testamentti voidaan nykyistä jossakin määrin useammassa tapauksessa panna täytäntöön sisältönsä mukaisena, jos testamentin saaja suorittaa lakiosasta puuttuvan määrän rahana. Ehdotetulla muutoksella on käytännöllistä merkitystä erityisesti silloin, kun testamentilla on määrätty taloudellisesta kokonaisuudesta, esimerkiksi liikeyrityksestä tai maatalouskiinteistöstä, joka on elinkeinon kannalta tarkoituksenmukaista säilyttää jakamattomana. Muutos johtaisi siihen, että testamentin saaja voisi pitää saamansa kokonaisuuden suorittamalla lakiosasta puuttuvan määrän rahana, vaikka oikeudesta rahasuoritukseen ei testamentissa nimenomaisesti mainita. Testamentin tekijä voisi kuitenkin luonnollisesti testamentissaan määrätä, ettei testamentin saajalla ole oikeutta rahasuoritukseen.

3.5. Organisatoriset ja taloudelliset vaikutukset

Esityksellä ei ole organisatorisia vaikutuksia eikä suoranaisia vaikutuksia valtion tai muiden julkisyhteisöjen talouteen.

Ehdotettu laki tekee mahdolliseksi alentaa elinkeino-omaisuuden sukupolvenvaihdoksesta elinkeinon jatkajalle aiheutuvia kustannuksia nykyiseen verrattuna. Sikäli kuin perittävät käyttävät tarjoutuvaa mahdollisuutta, tarve sukupolvenvaihdoksen rahoittamiseen esimerkiksi nuorelle viljelijälle myönnettävän tilanpidon käynnistystuen tai muun tuetun lainan avulla saattaa jossakin määrin vähentyä. Tämä toisi valtiolle vähäistä säästöä.

4. Asian valmistelu

Esitys on valmisteltu virkatyönä oikeusministeriössä. Esitystä valmisteltaessa on otettu huomioon maa- ja metsätalousministeriön asettaman maatalouspoliittisen työryhmän loppuraportti (MMM 1997:2) siltä osin kuin se koskee lakiosasäännösten tarkistamista.

Luonnoksesta hallituksen esitykseksi pyydettiin lausunnot 14 viranomaiselta ja järjestöltä, jotka edustavat muun muassa yritysjä elinkeinotoimintaa, oikeustieteellistä tutkimusta sekä asianajo- ja oikeusaputoimintaa. Lausunnot pyydettiin luonnoksesta, jossa suosiolahjaa koskeva säännös ehdottiin kumottavaksi kokonaan. Ehdotettuja muutoksia pidettiin lausunnoissa perusteltuina ja tarpeellisina. Edellä selostetuista syistä jatkovalmistelussa päädyttiin kuitenkin omaksumaan vaihtoehto, jonka mukaan suosiolahjaa koskevan säännös säilyisi siten muutettuna, että sen soveltaminen riippuu perittävän tarkoituksesta.

Edellinen hallitus antoi suosiolahjan poistamista koskeneen esityksen Eduskunnalle vuonna 1998 (HE 117/1998 vp). Lakivaliokunta, johon Eduskunta oli lähettänyt asian valmistelevasti käsiteltäväksi, ei käsitellyt asiaa loppuun päätyneellä vaalikaudella, joten esitys raukesi.

5. Voimaantulo

Laki ehdotetaan tulevaksi voimaan noin kolmen kuukauden kuluttua sen jälkeen, kun se on hyväksytty ja vahvistettu.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus.

Laki

perintökaaren 7 luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 5 päivänä helmikuuta 1965 annetun perintökaaren (40/1965) 7 luvun 3 §:n 3 momentti, 5 § ja 8 §:n 1 momentti, sellaisena kuin niistä on 5 § osaksi laissa 700/1990, sekä

lisätään 3 §:ään uusi 4 momentti ja 8 §:ään uusi 2 momentti, jolloin nykyinen 2 ja 3 momentti siirtyvät 3 ja 4 momentiksi, seuraavasti:

7 luku

Lakiosasta

3 §

Pesän varoihin on lisättävä perittävän antama ennakkoperintö sekä, jollei erityisiä vastasyitä ole, hänen sellaisissa olosuhteissa tai sellaisin ehdoin eläessään antamansa lahja, että se on tarkoituksensa puolesta rinnastettavissa testamenttiin. Omaisuuden arvo on määrättävä sen ajankohdan mukaan, mikä sillä vastaanotettaessa oli, jollei asianhaaroista muuta johdu.

Jos perittävä on antanut rintaperilliselleen, ottolapselleen, tämän jälkeläiselle tai näiden puolisoille muun sellaisen lahjan, joka suosii lahjan saajaa lakiosaan oikeutetun perillisen vahingoksi, lisätään tämä lahja pesän varoihin, paitsi jos perittävän tahdonilmaisun perusteella on selvää, ettei tämä ollut perittävän tarkoitus. Omaisuuden arvon määrittämisestä on voimassa, mitä 3 momentissa säädetään.

5 §

Testamentti on perillistä kohtaan tehoton siltä osin kuin se estää häntä saamasta lakiosaansa jäämistöstä tai rajoittaa hänen oikeuttaan määrätä lakiosana tulevasta omaisuudesta.

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, testamentti on kuitenkin tehokas, jos testamentin saaja suorittaa lakiosaansa oikeutetulle perilliselle hänen lakiosaansa vastaavan tai siitä puuttuvan määrän rahana perillisen

määrämän kohtuullisen ajan kuluessa eikä rahasuoritusta ole testamentissa kielletty.

Perillisen on vedottava testamentin tehottomuuteen ilmoittamalla lakiosaa koskeva vaatimuksensa testamentin saajalle haastemiehen välityksellä tai muutoin todistettavasti kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun testamentti on annettu 14 luvun 4 §:n 1 momentissa säädetyllä tavalla tiedoksi perilliselle. Jos lakiosaa koskevaa vaatimusta ei ole saatu ilmoitetuksi testamentin saajalle sen vuoksi, että hänen voidaan olettaa asiassa ilmenneiden seikkojen perusteella välttelevän vaatimuksen tiedoksiantoa tai että hänen osoitteensa on tuntematon, lakiosaa koskeva vaatimus voidaan tehdä myös ilmoittamalla siitä edellä mainitun ajan kuluessa julkaistavassa virallisessa lehdessä.

Perillinen ei voi vedota testamentin tehottomuuteen, jos hän on perittävän kuoltua luopunut lakiosastaan. Lakiosasta luopumisesta perittävän eläessä säädetään 17 luvun 1 §:n 2 momentissa.

8 §

Jollei perillinen siitä huolimatta, että testamentti ja lahjanlupaus on jätetty huomioon ottamatta, voi saada lakiosaansa, on se, jolle perittävä eläessään on antanut 3 §:n 3 momentissa tarkoitettua omaisuutta tai lahjan, joka 3 §:n 4 momentin mukaan lisätään pesän varoihin, tai se, joka on saanut 4 §:ssä sanotun vakuutusmäärän, velvollinen vastamaan sen täyttämisestä, mitä lakiosasta puuttuu, enintään sillä määrällä, mikä perintöosaa määrättäessä on luettava pesän varojen lisäykseksi.

Laskettaessa, millä määrällä 1 momentissa tarkoitettu lahjan saaja on velvollinen vastaamaan lakiosan täyttämistä, ei oteta huomioon sellaista ennakkoperintöä tai 3 §:n 4 momentissa tarkoitettua lahjaa, jonka perittävä on vasta lahjan antamisen jälkeen määrännyt ennakkoperinnöksi tai 3 §:n 4 momentin nojalla jäämistöön lisättäväksi.

Tämä laki tulee voimaan päivänä
kuuta .

Mitä 8 §:n 2 momentissa säädetään, on sovellettava ainoastaan sellaiseen määräykseen, joka on annettu tämän lain tultua voimaan.

Jos perittävä on kuollut ennen tämän lain voimaantuloa, on sovellettava tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

Naantalissa 16 päivänä kesäkuuta 2000

Tasavallan Presidentti

TARJA HALONEN

Oikeusministeri *Johannes Koskinen*

Laki

perintökaaren 7 luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 5 päivänä helmikuuta 1965 annetun perintökaaren (40/1965) 7 luvun 3 §:n 3 momentti, 5 §, ja 8 §:n 1 momentti, sellaisena kuin niistä on 5 § osaksi laissa 700/1990, sekä

lisätään 3 §:ään uusi 4 momentti, ja 8 §:ään uusi 2 momentti, jolloin nykyinen 2 ja 3 momentti siirtyvät 3 ja 4 momentiksi, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

7 luku

Lakiosasta

3 §

Pesän varoihin on lisättävä perittävän antama ennakkoperintö sekä, jollei erityisiä vastasyitä ole, hänen sellaisissa olosuhteissa tai sellaisin ehdoin eläessään antamansa lahja, että se on tarkoituksensa puolesta rinnastettavissa testamenttiin, *niin myös hänen jälkeläiselleen tai ottolapselleen taikka tämän jälkeläiselle tahi näiden puolisoille antamansa sellainen lahja, jolla on ilmeisesti tarkoitettu suosia sen saajaa lakiosaan oikeutetun perillisen vahingoksi.* Omaisuuden arvo on määrättävä sen ajankohdan mukaan, mikä sillä vastaanotettaessa oli, jollei asianhaaroista muuta johdu.

Pesän varoihin on lisättävä perittävän antama ennakkoperintö sekä, jollei erityisiä vastasyitä ole, hänen sellaisissa olosuhteissa tai sellaisin ehdoin eläessään antamansa lahja, että se on tarkoituksensa puolesta rinnastettavissa testamenttiin. Omaisuuden arvo on määrättävä sen ajankohdan mukaan, mikä sillä vastaanotettaessa oli, jollei asianhaaroista muuta johdu.

Jos perittävä on antanut rintaperilliselleen, ottolapselleen, tämän jälkeläiselle tai näiden puolisoille muun sellaisen lahjan, joka suosii lahjan saajaa lakiosaan oikeutetun perillisen vahingoksi, lisätään tämä lahja pesän varoihin, paitsi jos perittävän tahdonilmaisun perusteella on selvää, ettei tämä ollut perittävän tarkoitus. Omaisuuden arvon määrittämisestä on voimassa, mitä 3 momentissa säädetään.

5 §

Testamentti on perillistä kohtaan tehoton siltä osin kuin se estää häntä saamasta lakiosaansa jäämistöstä tai rajoittaa hänen oikeuttaan määrätä lakiosana tulevasta omaisuudesta.

Voimassa oleva laki

Sen estämättä, mitä 1 momentissa on sanottu, on testamentti, *jolla perittävä on määrännyt jäämistönsä tai jotakin siihen kuuluvaa jollekin sillä ehdolla, että* testamentin saaja suorittaa lakiosaan oikeutetulle perilliselle hänen lakiosaansa vastaavan tai siitä puuttuvan määrän rahana, *pätevä siinä tapauksessa, että suoritus tapahtuu viimeistään perillisen määräämän kohtuullisen ajan kuluessa.*

Perillisen on vedottava testamentin tehottomuuteen ilmoittamalla lakiosaa koskeva vaatimuksensa testamentin saajalle haastemiehen välityksellä tai muutoin todistettavasti kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun testamentti on annettu 14 luvun 4 §:n 1 momentissa säädetyllä tavalla tiedoksi perilliselle. Perillinen ei voi vedota testamentin tehottomuuteen, jos hän on perittävän kuoltua luopunut lakiosastaan. Lakiosasta luopumisesta perittävän eläessä säädetään 17 luvun 1 §:n 2 momentissa. (Kaksi viimeistä virkettä; ks. ehd. 4 mom.)

8 §

Jollei perillinen siitä huolimatta, että testamentti ja lahjanlupaus on jätetty huomioon ottamatta, voi saada lakiosaansa, on se, jolle perittävä eläessään on antanut 3 §:n 3 momentissa tarkoitettua omaisuutta, tai se, joka on saanut 4 §:ssä sanotun vakuutusmäärän, velvollinen vastaamaan sen täyttämisestä, mitä lakiosasta puuttuu, enintään sillä määrällä, mikä perintöosaa määrättäessä on luettava pesän varojen lisäykseksi.

Ehdotus

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, *testamentti on kuitenkin tehokas, jos testamentin saaja suorittaa lakiosaan oikeutetulle perilliselle hänen lakiosaansa vastaavan tai siitä puuttuvan määrän rahana perillisen määräämän kohtuullisen ajan kuluessa eikä rahasuoritusta ole testamentissa kielletty.*

Perillisen on vedottava testamentin tehottomuuteen ilmoittamalla lakiosaa koskeva vaatimuksensa testamentin saajalle haastemiehen välityksellä tai muutoin todistettavasti kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun testamentti on annettu 14 luvun 4 §:n 1 momentissa säädetyllä tavalla tiedoksi perilliselle. *Jos lakiosaa koskevaa vaatimusta ei ole saatu ilmoitetuksi testamentin saajalle sen vuoksi, että hänen voidaan olettaa asiassa ilmenneiden seikkojen perusteella välttelevän vaatimuksen tiedoksiantoa tai että hänen osoitteensa on tuntematon, lakiosaa koskeva vaatimus voidaan tehdä myös ilmoittamalla siitä edellä mainitun ajan kuluessa julkaistavassa virallisessa lehdessä.*

Perillinen ei voi vedota testamentin tehottomuuteen, jos hän on perittävän kuoltua luopunut lakiosastaan. Lakiosasta luopumisesta perittävän eläessä säädetään 17 luvun 1 §:n 2 momentissa. (Ks. voim. olevan 3 mom. kahta viimeistä virkettä.)

8 §

Jollei perillinen siitä huolimatta, että testamentti ja lahjanlupaus on jätetty huomioon ottamatta, voi saada lakiosaansa, on se, jolle perittävä eläessään on antanut 3 §:n 3 momentissa tarkoitettua omaisuutta tai *lahjan*, joka 3 §:n 4 momentin mukaan lisätään pesän varoihin, tai se, joka on saanut 4 §:ssä sanotun vakuutusmäärän, velvollinen vastaamaan sen täyttämisestä, mitä lakiosasta puuttuu, enintään sillä määrällä, mikä perintöosaa määrättäessä on luettava pesän varojen lisäykseksi.

Laskettaessa, millä määrällä 1 momentissa tarkoitettu lahjan saaja on velvollinen vastaamaan lakiosan täyttämisestä, ei oteta huomioon sellaista ennakkoperintöä tai 3 §:n 4 momentissa tarkoitettua lahjaa, jonka perittävä on vasta lahjan antamisen jälkeen mää-

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

rännyt ennakkoperinnöksi tai 3 §:n 4 momentin nojalla jäämistöön lisättäväksi.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä
kuuta .*

Mitä 8 §:n 2 momentissa säädetään, on sovellettava ainoastaan sellaiseen määräykseen, joka on annettu tämän lain tultua voimaan.

Jos perittävä on kuollut ennen tämän lain voimaantuloa, on sovellettava tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.
